

Кароліни, зібрані під час етнографічної практики в с. Криве Тячівського району (літо 2010 р.) // Архів кабінету етнології кафедри історії Стародавнього світу та Середніх віків історичного ф-ту УжНУ за 2009 р. – Зошит № 1 (інтерв'ю трудових мігрантів). – 107 с.

15. Хрусталева Н. Адаптація виходцев із бывшего СССР. Взгляд психолога. Психологический анализ представителей четвертой волны / Русский Архипелаг [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.archipelag.ru/ru_mir/volni/4volna/adaptation/ [Последнее посещение: 02.08.2016].

УДК (340.133:141.82)+325.3:94(477)

Катерина Кобченко

Декомунізація в Україні: постколоніальний контекст

У статті зроблено огляд змісту та характеру процесів декомунізації, які нині мають місце в Україні, а також передісторії де-радянзації періоду Незалежності загалом. Окреслено основні форми, яких набув процес декомунізації, його складності та причини неоднозначних оцінок науковцями та громадськістю. Показано роль історичної політики, зокрема, декомунізаційних практик, у ідейному протистоянні інформаційної війни.

Ключові слова: декомунізація, «ленінопад», ментальна картографія, перейменування, комеморація.

Kateryna Kobchenko

De-communization in Ukraine: Postcolonial Context

In the article the overview of content and character of the processes of de-communization taking place in today's Ukraine as well of its prehistory in independent Ukraine is done. The main forms taken by the de-communization, its difficulties and the reasons of its different estimation by scientists and community are described. The role of historical policy and in particularly de-communization practices in ideological confrontation of information's war is shown.

Keywords: De-communization, "Lenin's downfall" Mental mapping, renaming, commemoration.

Процеси декомунізації, які нині відбуваються в Україні, набули форм державної політики навесні 2015 року¹. У попередній період з моменту проголошення Україною незалежності мала місце поступова культурна дерадянська Україна, проте вона була хвилеподібною та мала суперечливий характер: формування національного історичного нарративу поєднувалося із збереженням та адаптацією української радянської традиції історичної пам'яті, остання стосувалася значною мірою, подій Другої світової війни.

Після прийняття декомунізаційних законів політика зміни історичного нарративу та формування культурної пам'яті набула офіційного та цілеспрямованого характеру. Цей процес мав об'єктивне підґрунтя, його каталізатором стали події Євромайдану, але навіть більшою мірою – російська агресія проти України – анексія Криму та війна на Донбасі, адже «прийняття декомунізаційних законів породжене війною – не тільки збройною, а й пропагандистською» [9].

Особливістю та водночас складністю процесів трансформації у сфері історичного знання та колективної пам'яті є те, що вони відбуваються в умовах військово-політичного та ідейного конфлікту, будучи по суті частиною інформаційної війни, в якій Україна протистоїть політичним проектам Росії. Оскільки ці проекти мають на меті повернення України в сферу політичного та ідейного впливу Росії й являють собою гібридні форми російської

імперської та радянської політичних моделей під дахом релігійної концепції «руського мира», декомунізація в Україні стає важливою частиною цього протистояння. По суті, вона має на меті остаточний розрив ідейного зв'язку з радянським минулим, у т.ч. у його символічних формах – у топоніміці та місцях пам'яті, та вихід з-під його впливу. Вивільнення України із пострадянського простору та вироблення власного бачення минулого є, таким чином, як важливим елементом ментальної картографії, так і формою інформаційної та ідеологічної війни. Це подвійне завдання надає названим процесам особливого значення й дозволяє говорити про декомунізацію як водночас про форму деколонізації історичної – а відтак і політичної – свідомості українців. Зовнішні військово-політичні умови, на тлі яких відбувається декомунізація, надають цьому процесу певних особливостей і водночас викликають певні труднощі, наслідком яких є у т.ч. критика названих процесів. Однією з головних особливостей декомунізації є відносно короткі терміни, під час яких вона здійснюється, принаймні у її «зовнішніх» формах – тож необхідно враховувати різницю між зміною назви та мислення.

Нині офіційна політика декомунізації спрямована на вироблення національного історичного нарративу шляхом насамперед відмови від негативної спадщини радянського минулого: спогадів про злочини цього режиму в топоніміці та інших місцях пам'яті, насамперед – у пам'ятниках. Водночас має місце творення нової консолідованої картини минулого, яка б включала власний пантеон національних героїв. В основі національної політики пам'яті лежить процес українського державотворення та боротьби за незалежність, а серед кроків, зроблених у цьому напрямку – намагання поєднати різні явища, які донедавна виглядали конфронтаційними: насамперед йдеться про події ХХ ст., такі як історія боротьби УПА та Червоної Армії.

¹ Під «декомунізаційними» розуміються 4 закони, які були прийняті в квітні-травні 2015 р. та набули чинності 21 травня 2015. Вони присвячені вшануванню пам'яті борців за незалежність України у ХХ ст. та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні, забезпеченню доступу до архівів. Важливою підставою для проведення декомунізації є «Закон про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки» (закон № 317-VIII).

Принадно слід зазначити, що в Україні вже є успішний приклад формування спільного місця пам'яті: ним стало визнання Голодомору 1932-1933 років національною трагедією та Геноцидом українців з боку сталінського режиму, що супроводжувалося низкою досліджень та розгалуженою системою комеморативних заходів – насамперед створенням пам'ятних місць. Особливого розвитку цей процес набув під час президентства В. Ющенка та, значною мірою, за його ініціативи. Результатом стало те, що на сьогодні Голодомор став частиною культурної пам'яті у т.ч. постпам'яті² більшості українців та виступає певним консолідуючим чинником при формуванні національного бачення історії та ідентичності.

«Ленінопад»: від стихійного руху до державної політики

Одним із важливих етапів стихійної декомунізації «знизу» стала «війна пам'ятників», яка увійшла у гостру фазу на початку 2013 року, ще до подій Євромайдану: тоді у відповідь на руйнування пам'ятників Леніну на теренах Центральної та Східної України націоналістично налаштованими активістів їхні противники відповідали пошкодженням пам'ятників та пам'ятних знаків С. Бандері та Р. Шухевичу в західних регіонах країни [8, с. 42]. Це протистояння стало виявом розколу між прихильниками прорадянського (чи лояльного до нього) образу минулого та послідовниками національно-орієнтованої та, як наслідок, антирадянської політики пам'яті. Як символічні уособлення цих історичних наративів сприймалися, відповідно, вищезазвані пам'ятники, а способом боротьби з ними стало їх руйнування.

У цьому контексті пошкодження або демонтаж пам'ятників Леніну набули характеру прощання з радянським минулим, а сама фігура «вождя світового пролетаріату» у своєму символічному значенні вийшла далеко за межі постаті цього історичного діяча та його політики. Пам'ятники Леніну перетворилися на свого роду маркери у ментальній картографії українців – «верстові стовпи», що символічно позначали межі (пост)радянського простору. Тому їхнє руйнування набуло значення розриву з радянським минулим, а за нинішніх умов війни з Росією – ще й формою ментального опору наступу «руського мира» й імперській ідеї реставрації радянського політичного – та ментального – ареалу. Це розуміння боротьби із пам'ятниками Леніну як актів деконструкції (пост)радянського простору особливо посилилося під час Революції Гідності: першим було повалено пам'ятник Леніну у Києві 8 рудня 2013 року. Проте найбільшого поштовху «ленінопаду» дала російська агресія проти України, анексія Криму та початок військової агресії на Донбасі. Це призвело до повалення пам'ятників Леніну також на Сході та півдні України, які традиційно були більш лояльними у сприйнятті радянського минулого.

Повалення двох найбільш репрезентативних пам'ятників Леніну – у Києві та у Харкові (останнього – 28 вересня 2014 року), хоча й відбулося відносно

стихійно, набуло рис революційного карнавалу та ритуального «заклання» цих символічних фігур радянської епохи, а також прощання із нею – шляхом розчленування пам'ятників та розбиранням їх на сувеніри, а у випадку харківського пам'ятника – ще й спроб продажу окремих його частин на аукціоні. Варто згадати й інші приклади поводження із пам'ятниками в стилістиці карнавальної (сміхової) культури, насамперед у вигляді написів, «перевдягань» (у вишиванку або у футбольну форму, як це мало місце у Запоріжжі), візуальне перетворення Леніна на козака в Миколаєві [13] або й скульптурні трансформації – як це сталося з одним із пам'ятників Леніну на Одещині, який був видозмінений на Дарта Вейдера [3]. Постаменти, на яких стояв Ленін, нерідко використовуються для мистецьких інсталяцій та інших професійних чи народних мистецьких акцій, які теж є спробами переосмислення та перетворення меморіального миського простору. У підсумку таких стихійних акцій упродовж 2014 р. в різних містах України було демонтовано трохи більше 500 пам'ятників Леніну [11].

Новий етап «ленінопаду» почався з прийняттям декомуназаційних законів в квітні-травні 2015 року і відтоді відбувався шляхом організованого демонтажу пам'ятників Леніну та іншим радянським діячам. Одним з останніх пам'ятників більшовицькому лідеру, демонтованих на рівні обласного центру, виявився запорізький монумент, знятий 17 березня 2016 року [14]. Тоді як останнім центром району, який позбувся Леніна, став Новгород-Сіверський, у якому демонтаж відбувся лише 22 жовтня 2016 року [17].

Натомість пам'ятники Леніну продовжують залишатися на окупованих територіях Криму, а також Донецької і Луганської областей, де відбувається повернення, а почасти й відродження радянських ритуалів – у їх сучасній інтерпретації. Тому повалення пам'ятника Леніну в Судаку, на території окупованого Криму, можна вважати виявом ідейної боротьби з російською окупацією [4].

Наскільки важливого значення надають ідеологи декомунізації саме «ленінопаду» як формі відмови від радянського минулого, свідчать слова очільника Українського інституту національної пам'яті про зв'язок між знесенням пам'ятника Леніну та подальшим здійсненням демократичних перетворень у країнах посткомуністичної Європи, адже перший із цих кроків означає зміну цінностей, необхідну для проведення реформ [16].

Ще одним підтвердженням того, наскільки важливим аргументом ідейного протистояння є історична пам'ять та конкретно – місця пам'яті у вигляді монументів, свідчать приклади її політичної інструменталізації на попередньому етапі «війни пам'ятників». (Причому остання може виявлятися як у поваленні, так і у зведенні нових монументів.) Прикладом цього було спорудження пам'ятників уродженцям Східної України – «жертвам УПА» у Сімферополі (2007) та Луганську (2010) [8, с.41] – у тих містах, які є зараз перебувають у сфері політичного та ідейного впливу Росії – під окупацією та у складі самопроголошених сепаратистських утворень.

В Україні натомість відбувається заміна радянських кумирів монументами героям національного пантеону. Цей процес, що розпочався

² Або «пам'ять» наступних поколінь про подію чи травму, які вони не пережили на власному досвіді, але знають про неї завдяки різним джерелам та контактам з її свідками та учасниками.

з моменту проголошення незалежності, нині теж став більш інтенсивним. Так, відкриття пам'ятника гетьману Івану Мазепі у Полтаві у травні 2016 р. президент України П. Порошенко назвав подією «не міського чи регіонального, а загальнонаціонального значення» [15]. (Хоча інколи як самі художні образи пам'ятників, так і обрані для них місця, викликають зауваження мистецтвознавців чи дискусії на рівні місцевих громад, як це було навколо пам'ятника митрополиту Андрею Шептицькому у Львові.) Деякі вже готові до втілення на рівні ідей: у рамках відзначення 100-річчя української революції на державному рівні прийнято рішення про спорудження пам'ятника Петлюрі та Монументу Соборності у Києві [7]. Поте далеко не всі пам'ятники та, відповідно, постаті історичних діячів, є виявом національного консенсусу: цього ще не можна сказати про діячів ОУН-УПА, які є беззастережними героями лише для частини українців. Так, пам'ятники С. Бандері в Україні наразі є 44, поте вони зосереджені виключно у чотирьох західних областях – Івано-Франківській, Львівській, Рівненській та Тернопільській [1]. Винятком у такій регіонально-орієнтованій глорифікації Бандери є перейменування колишнього Московського проспекту в Києві на проспект Степана Бандери, що є вочевидь політико-символічним рішенням, яке досі викликає як застереження деяких істориків [10] (як, власне, й безумовна героїзація самого С. Бандери [9], так і протести громадськості).

Натомість новими пошанованими постатями, здатним об'єднати більшу частину українців, є образи Героїв Небесної Сотні, а також полеглих героїв війни на Сході України. Свідченням цього є те, що їх вшанування та комеморація нерідко набувають характеру низових ініціатив у різних містах України.

Топонімічні зміни як форма ментальної картографії

Іншим ключовим компонентом декомунізації є розрив із радянським минулим і повернення, де це можливо, до більш давньої, дорадянської традиції у топоніміці та пам'ятних місць – або й вироблення нових топонімічних зразків.

Перейменування населених пунктів та вулиць виявилось складнішим за «ленінопад» і унаочило певні проблеми та особливості, у т.ч. регіональні, в сенсі національної самосвідомості та локальної ідентичності українців. Так, більшості з понад 1000 вже декомунізованих населених пунктів було повернено історичні назви, проте в деяких із них місцеві мешканці або не хотіли розлучатися із радянськими топонімами, або, не будучи достатньо обізнаними з історією власних сіл і містечок, виступали проти повернення їм історичних назв. Найбільш яскравим прикладом цього є перейменування м. Комсомольська Полтавської області на Горішні плавні, проти чого заперечувала значна частина місцевих мешканців. У результаті таких підходів подекуди постали нейтральні, але позбавлені історичної конотації назви – «ми й отримали десятку Степових, Вишневих, тому є Мирноград, Райдужне, натомість історичні назви не повернулися» [5]. Окремі населені пункти, як м. Кропивницький (колишній Кіровоград) було перейменовано згідно рішення Верховної Ради, адже це не вдалося здійснити на місцевому рівні у відведений законом термін. Перейменування

стосувалося також і назв вулиць – лише у Києві назви змінили вже понад 100 з них [2] і цей процес ще не завершено.

Проте очевидним є і те, що декомунізація як зміна картини минулого минулого не зводиться лише до «ленінопаду» та топонімічних змін як його перших етапів та «зовнішніх» проявів. Необхідним є тривалий та непростий процес переосмислення історії та зміни ціннісних орієнтирів. Так, за словами співробітника УІНПу, історика та публіциста Олександра Зінченка, «Декомунізація – це ж не просто зміна назв. Ідеться про цінності, на яких має будуватися нове українське суспільство. Це зміна свідомості, переосмислення минулого. Ключове у цьому процесі – засудження тоталітаризму» [5].

Сама ідея декомунізації викликала та продовжує викликати неоднозначну реакцію в середовищі частини зарубіжних та українських науковців. Суперечки навколо декомунізаційних законів розгорнулися вже під час та після їх прийняття, а заперечення стосувалися не стільки самої ідеї декомунізації, але директивних форм та методів її здійснення, у яких дехто вбачав подібність до коліс радянської імперативної практики масових перейменувань або протистояння радянській системі її ж методами. Ідейною основою декомунізації, яка нині здійснюється під егідою Українського інституту національної пам'яті, є фактичне співставлення злочинів радянського комуністичного та нацистського німецького тоталітарних режимів та їхніх наслідків. Проте радянському тоталітаризму, який залишив глибокі і триваліші сліди в українській історії, в законі приділено більше уваги, а самé вироблення нової політики пам'яті отримало назву «декомунізації». Проте, на відміну від нацизму, радянський тоталітаризм не пройшов через засудження своїх злочинів на власному «Нюрнберзькому трибуналі». Це є чи не основною причиною того, чому ставлення до декомунізаційної політики, яку здійснює Україна, часом викликає критику чи нерозуміння.

Крім того, на відміну від нацистського режиму, який виявив себе в Україні у вигляді кількарічної окупації, радянську владу не можна беззастережно вважати окупаційною. На думку канадійського історика українського походження Сергія Єкальчика, ми ще живемо у пострадянській (псевдорадянській) реальності, проте заперечуємо саме радянськими методами [12]. Так само неможливо цілковито відкидати здобутки української культури часів УРСР, частина з яких перевершила межі радянських ідейних рамок та створила мистецькі зразки, які отримали власну культурну цінність. Тому дискусії навколо поводження із радянською спадщиною можна звести до вимог диференційованого підходу, але не суцільного заперечення. Одним з прикладів такої дискусії є актуальне питання долі пам'ятника Щорсу в Києві, який має як певну художню цінність, так і власну історію в культурному просторі міста.

У той же час без переосмислення та всебічного вивчення радянського минулого створення нової національної «карти пам'яті» неможливе. У короткостроковій перспективі воно викликає конфронтації, у т.ч. локальні, з приводу перейменувань чи долі пам'ятників, у довготривалій – спроба «викреслення» окремих сторінок історії не вестиме до її

об'єктивного осмислення. Тому бажано, щоб найбільш цінні пам'ятки радянського минулого, навіть ті, що мають негативний зміст, були б музеєфіковані: збереження трагічної пам'яті має стати запобіжником повторення подібних явищ у минулому.

Колективна пам'ять як компонент інформаційної війни

Важливість історичної пам'яті та її політичну роль як консолідуючого та мобілізуючого чинника засвідчують процеси «виробництва пам'яті» в сусідніх країнах, насамперед у Росії. Вони є ідейним підґрунтям її окупаційної політики щодо України та легітимацією дій Кремля й водночас – своєрідними «(контр)аргументами» у ідеологічному протистоянні з Україною. Прикладами цього є нещодавня спорудження в Росії пам'ятників Сталіну, Івану Грозному, також київському князю Володимиру – безпосередньо в Москві. Ці кроки є не лише виявами переписування чи дописування власної історії (у випадку із князем Володимиром – пролонгації цієї історії, адже Москви у часи правління київського князя ще не існувало), але і надання цьому новому написанню історії певного вектора, за якого на роль центральних, найважливіших історичних персонажів висуваються «сильні особистості» – кривавий «збирач земель» навколо Московського князівства Іван Грозний та не менш жорстокий «ефективний менеджер» та «переможний генералісімус» Й. Сталін. Опозиційні владі російські аналітики вбачають у цих актах не в останню чергу апологію ідеї міцної владної вертикалі в Росії (яка водночас слугує прозорою аналогією з її сьогодишнім керівництвом). Проте така історична політика є чи не найяскравішим прикладом використання історії в ідейному та політичному протистоянні. Вона є протилежною тій, що реалізовується в Україні й, значною мірою, покликана ідейно обслуговувати агресивну зовнішню політику Кремля та створювати історичне підґрунтя для імперських претензій РФ. Критиці більшовицького терору, яка відбувається в Україні, протиставляється нова апологія Сталіна в Росії, а окупація Криму та надання «сакрального» статусу давньому Херсонесу, у якому хрестився князь Володимир, із подальшим встановленням йому пам'ятника в Москві є спробою «перетягування» історії прийняття християнства до нинішньої Росії, оминаючи Україну та Київ.

Серйозним викликом при формуванні національної історичної картини в Україні є також актуальна політика пам'яті в Польщі, насамперед визнання нею вбивств поляків на Волині вояками УПА в 1943 р. актом геноциду з боку українців. Цей приклад zarazом показує, що віктимізація національної пам'яті, тобто наголошення на власному статусі народу-жертви є досить ефективним засобом формування як культурної пам'яті, так і національної консолідації навколо неї в різних народів. Такі геноцидальні наративи зазвичай мають за зразок приклад комеморації Голокосту (недаремно в Україні Голодомор нерідко, навіть в науковій літературі називають «українським Голокостом»).

Таким чином (ре)формування колективної пам'яті українців також включає необхідність відповідей на зовнішні виклики різного характеру – від спростування міфів та пропагандистських кліше

до визнання власних провин і помилок, що, звичайно, є набагато важчим, ніж сприйняття власного жертвовного статусу. Внутрішніми викликами для формування сучасної картини історичної пам'яті в Україні є також вихід останньої за межі історії лише українського народу і включення до неї подій та пам'яті інших народів, що живуть в Україні. У цьому відношенні вже є позитивні кроки стосовно відзначення на загальнонаціональному рівні подій депортації кримських татар та Голокосту – щодо останнього важливим приводом стало нещодавнє 70-річчя трагедії Бабиного Яру.

Також і переосмислення радянської спадщини та вироблення зваженого ставлення до неї є окремим непростим завданням: наразі таке ставлення коливається від заперечення до певного механічного поєднання національних та радянських традицій пам'яті. Прикладом останнього можна вважати символічну українізацію радянських символів Другої світової війни – вдягання вінка на фігуру Батьківщини-матері у Києві під час відзначення Дня пам'яті та примирення – Дня Перемоги (8-9 травня) у 2015-2016 роках. Але спадковість радянських традицій пам'яті подекуди виявляється у тому, що національний зміст все ще набуває радянських форм: так, науковці не раз відзначали зовнішню подібність представлення образів вождів у пам'ятниках Леніну та С. Бандері [8, с. 40].

Загалом же декомунізація в Україні, навіть попри її часом дискусійний характер та актуальну політичну інструменталізацію в ході інформаційної війни, є процесом об'єктивним і у підсумку слугує ідейній деколонізації свідомості українців.

1. Бандера на п'єдесталі: скільки насправді в Україні пам'ятників провіднику ОУН (інфографіка) // Дивись-інфо. 15.10.2016. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <http://dyvys.info/2016/10/15/bandera-na-pyedestali-skilky-naspravdi/> відвідано 21.11.2016.

2. В Києве подлежат переименованию 110 улиц (список) // LB.ua. 26.06.2015. Електронний ресурс. [Режим доступу]: http://lb.ua/society/2015/06/26/309386_kieve_podlezhat_pereimenovaniyu_110.html відвідано 21.11.2016.

3. В Одесі замість Леніна встановили пам'ятник Дарту Вейдеру // РБК-Україна. 22.10.2015. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <https://www.rbc.ua/ukr/news/odesse-lenina-ustanovili-pamyatnik-dartu-1445518169.html> відвідано 21.11.2016.

4. В Судакe неизвестные снесли памятник Ленину // Крым. Реалии. 21.10.2016. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <http://ru.krymr.com/a/news/28066851.html> відвідано 21.11.2016.

5. Дорош, Світлана. Понад 1000 міст і сіл в Україні декомунізовані // BBC Україна. 7.11.2016. Електронний ресурс. [Режим доступу]: http://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/11/161107_7_november_decommunization_results_sd відвідано 21.11.2016.

6. За рік в Україні знесли 504 пам'ятники Леніну // УНІАН. 08.12.2014. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <http://www.unian.ua/society/1019235-za-rik-v-ukrajini-znesli-504-pamyatniki-leninu.html> відвідано 21.11.2016.

7. Кабмін підтримав постанову про побудову пам'ятника Петлюрі // Історична правда. 26.10.2016. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/10/26/7124852/> відвідано 21.11.2016.

8. Кобченко К.А. «Війна пам'ятників» в Україні: протистояння пам'ятей як (пере)осмислення національної історії // Війни пам'ятей та політика примирення: Зб. наук. праць / За заг. ред. В.Ф. Солдатенка. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013 С. 38-46.

9. "Не варто робити з Бандери головного національного героя в українській історії", - історик Олександр Зайцев // Цензор. Нет. 13.06.16. Електронний ресурс. [Режим доступу]: http://censor.net.ua/resonance/392340/ne_varto_robiti_z_banderi_golovnogo_natsionalnogo_geroya_v_ukrainskyi_stor_storik_oleksandr_zayitsev відвідано 21.11.2016.

10. Не гідний: Кульчицький пояснив, чому ім'ям Бандери не варто називати проспект // Обозреватель. 8.07.2016. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <http://ukr.obozrevatel.com/politics/36498-chi-ne-gidnij-kulchitskij-poyasniv-chomu-imyam-bandera-ne-slid-nazivati-prospekt.htm> відвідано 21.11.2016.

11. Під час "ленінопаду" в Україні "злягли" понад півтисячі пам'ятників // Експрес online. 08.12.2014. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <http://expres.ua/news/2014/12/08/121071-pid-chas-leninopadu-ukrayini-zlyagly-ponad-pivtysyachi-pamyatnykiv> Відвідано 21.11.2016.

12. Сергій Єкельчик: «Якщо «колоніальний», значить, ми не були відповідальні за минуле» // Кorydor. Журнал про сучасну культуру. 19.10.2016. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <http://www.korydor.in.ua/ua/stories/sergij-yekelchik->

pamjat-reprezentacija-kultura.html відвідано 21.11.2016.

13. Сьогодні вночі у Миколаєві українізували Леніна. У вождя комуністів "виросли" козацькі вуса та чуб-оселедець // 5 канал. 20.04.2015. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <http://www.5.ua/dyvohlid/sohodni-vnochi-u-mykolaievi-ukrainizuvaly-lenina-77497.html?hootpostid=e01acea0993dd6fd7310e92058a3cc27> відвідано 21.11.2016.

14. У Запоріжжі демонтували найбільший в Україні пам'ятник Леніну // Українська правда 17.03.2016. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/03/17/7102408/> відвідано 21.11.2016

15. У Полтаві відкрили пам'ятник гетьману Мазепі // Українська правда. 7.05.2016. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/05/7/7107793/> відвідано 21.11.2016.

16. У тих країнах, де знесли пам'ятники Леніна, змінилося життя, - В'ятрович // Еспресо. 3.12.2015. Електронний ресурс. [Режим доступу]: http://espreso.tv/news/2015/12/03/u_tykh_krayinakh_de_znesly_pamyatnyky_lenina_zminylosya_zhyttya_vyatrovuch відвідано 21.11.2016 відвідано 21.11.2016.

17. Упал последний в районном центре памятник Ленину на территории Украины (фото, видео) // УНИАН 22.10.2016. Електронний ресурс. [Режим доступу]: <http://www.unian.net/society/1586441-leninopad-zavershen-v-ukraine-upal-posledniy-pamyatnik-vojdu-foto-video.html> відвідано 21.11.2016.

УДК 94(477):17.023.32“1990/1999”

Тетяна Мацьків

У пошуках національної ідентичності: українське суспільство у 1990-х

Розглядається вплив політичних, економічних і суспільно-ідеологічних чинників на становище українства у 90-х рр. XX ст. Аналізуються регіональні особливості консолідації українського суспільства.

Ключові слова: українське суспільство, консолідація, 1990-ті, національна ідентичність, криза ідентичності.

Tetiana Matskiv

Searching the National Identity: Ukrainian Society in 1990th

The article deals with the impact of political, economic and ideological factors on the situation of Ukrainianness in 1990th. The regional features of the consolidation of Ukrainian society are analyzed.

Key words: Ukrainian Society, Consolidation, 1990th, National Identity, Identity Crisis.

Межа 1980 – 1990-х років увійшла в історію як час визначальних геополітичних змін. Руйнування «залізної зависи» та розпад Радянського Союзу стали визначальним чинником для творення нових демократій у країнах Центрально-Східної Європи. Особливості політико-економічної трансформації та консолідації кожної з держав визначились як внутрішньо- так і зовнішньополітичними процесами. Це був період відчутних змін, пошуку нових міжнародних векторів та внутрішніх сил для єдності.

Шлях, яким Україна йшла до проголошення незалежності, був чи не найважчим серед радянських та соціалістичних республік, проте більш важкими виявились перше десятиліття після

відновлення незалежності. Актуальність аналізу цього періоду пояснюється тим, що так звані «1990-ті» визначили особливості теперішнього розвитку незалежної України. Нові втрати та конфлікти є не чим іншим, як відлунням невіршених двадцять років тому проблем.

Питання розвитку українського суспільства у вказаний період досліджували як представники вітчизняних гуманітарних студій, науковці діаспори, так зарубіжні вчені. Серед них слід виділити праці Р. Шпорлюка, Г. Касьянова, Я. Грицака, Л. Нагорної, М. Молчанова, Т. Кузьо та ін.

Безперечно, процес трансформації українського суспільства у 1990-х роках визначався